

MỘT SỐ GIẢI PHÁP NÂNG CAO CHẤT LƯỢNG CÔNG TỐ TRONG QUÁ TRÌNH GIẢI QUYẾT CÁC VỤ ÁN HÌNH SỰ MUA BÁN NGƯỜI ĐÁP ỨNG YÊU CẦU TRONG GIAI ĐOẠN HIỆN NAY

LÊ MINH LONG*

Tội phạm mua bán người trong những năm qua diễn biến còn phức tạp, đa dạng, quy mô và thủ đoạn hoạt động ngày càng nghiêm trọng, tinh vi; nhiều vụ phạm tội có tổ chức, có sự cấu kết chặt chẽ và có tính xuyên quốc gia, có sự cấu kết giữa các đối tượng trong nước và nước ngoài. Bên cạnh những kết quả đã đạt được, trong công tác thực hành quyền công tố trong quá trình giải quyết các vụ án này ở một số Viện kiểm sát vẫn còn tồn tại, thiếu sót. Việc nghiên cứu các nguyên nhân để đưa ra những giải pháp nâng cao chất lượng công tố trong quá trình giải quyết các vụ án hình sự mua bán người đáp ứng yêu cầu trong giai đoạn hiện nay là hết sức cần thiết.

Từ khóa: Tội phạm, mua bán người, thực hành quyền công tố, Viện kiểm sát.

Ngày nhận bài: 22/6/2021; Biên tập xong: 29/6/2021; Duyệt đăng: 30/6/2021

Human trafficking in recent years is still complicated and diverse. The scale and methods are becoming more and more serious and sophisticated. In many cases, there has been the involvement of organized crimes with close collusion and activities between domestic and foreign entities. However, the Procuracy may still experience some shortcomings to exercise the right to prosecution in handling human trafficking cases. It is essential to study these causes and recommend solutions to improve the quality of prosecution in the process of handling human trafficking cases.

Keywords: Crimes, human trafficking, exercise the right to prosecution, the Procuracy.

Đấu tranh có hiệu quả đối với tội phạm mua bán người, ngày 31/12/2015, Thủ tướng Chính phủ đã ban hành Quyết định số 2546/QĐ-TTg phê duyệt Chương trình phòng, chống mua bán người giai đoạn 2016 - 2020. Quán triệt và thực hiện nghiêm túc các chương trình phòng chống, mua bán người của Chính phủ, trong những năm qua, các cơ quan tiến hành tố tụng đã phối hợp chặt chẽ, áp dụng đồng bộ các biện pháp đấu tranh, kịp thời phát hiện, khởi tố, điều tra, truy tố và xét xử nghiêm minh đối với loại tội phạm này. Kết quả từ năm 2016 đến năm 2020, toàn quốc đã phát hiện, khởi tố, điều tra tổng số 508 vụ/930 bị can về Tội mua bán người, mua bán người dưới 16 tuổi. Viện kiểm sát nhân dân (VKSND) các cấp đã quyết định

truy tố và thực hành quyền công tố, kiểm sát xét xử 502 vụ/918 bị can về Tội mua bán người, mua bán người dưới 16 tuổi; trong đó có nhiều bị cáo đã bị tuyên phạt với mức án cao, thể hiện sự nghiêm minh của pháp luật, có tác dụng răn đe, giáo dục, được dư luận xã hội đồng tình ủng hộ. Ngoài ra, các tội phạm khác liên quan đến mua bán người cũng được kịp thời phát hiện và xử lý. Kết quả các cơ quan tiến hành tố tụng đã phát hiện, khởi tố 266 vụ/460 bị can; truy tố 193 vụ/304 bị can và xét xử là 189 vụ/306 bị cáo phạm các tội: Tội mua bán chiếm đoạt mô hoặc bộ phận cơ thể người¹; Tội tổ chức mang thai hộ vì

* Tiến sĩ, Vụ trưởng Vụ Thực hành quyền công tố và kiểm sát điều tra án trật tự xã hội, Viện kiểm sát nhân dân tối cao.

¹ Khởi tố, truy tố và xét xử: 08 vụ/ 09 bị can.

mục đích thương mại²; Tội vi phạm quy định về xuất cảnh, nhập cảnh, tội ở lại Việt Nam trái phép³; Tội tổ chức, môi giới cho người khác xuất cảnh, nhập cảnh hoặc ở lại Việt Nam trái phép⁴; Tội tổ chức, môi giới cho người khác trốn đi nước ngoài hoặc ở lại nước ngoài trái phép⁵.

Đạt được những kết quả trên là do nỗ lực của cơ quan tiến hành tố tụng các cấp. Trong đó, ngành Kiểm sát nhân dân đã thực hiện có hiệu quả trong việc nâng cao chất lượng hoạt động công tố trong quá trình giải quyết các vụ án mua bán người. Lãnh đạo VKSND các cấp thực hiện hoạt động công tố sớm hơn, chủ động, sâu sát, toàn diện, trách nhiệm hơn. VKSND các cấp đã kiểm sát chặt chẽ hoạt động xác minh, điều tra, thu thập chứng cứ của Cơ quan điều tra, thận trọng trong việc xét phê chuẩn các quyết định tố tụng, đặc biệt là các quyết định liên quan đến quyền con người, quá trình kiểm sát đã ban hành các yêu cầu điều tra để hỗ trợ Cơ quan điều tra làm rõ sự thật vụ án. Kiểm sát viên đã tăng cường thực hiện biện pháp trực tiếp xác minh tố giác, hỏi cung bị can, lấy lời khai để đánh giá tính khách quan của các chứng cứ đã thu thập được, kịp thời phát hiện những thiếu sót vi phạm của Điều tra viên, cán bộ điều tra trong việc thu thập chứng cứ và kiên quyết kiến nghị, kháng nghị yêu cầu khắc phục vi phạm. Kết quả nâng cao chất lượng công tố đã bảo vệ tốt quyền con người trong tố tụng hình sự, không để xảy ra vụ án mua bán người nào

khởi tố điều tra, truy tố sau đó phải đình chỉ điều tra do không phạm tội hoặc Tòa án tuyên do không phạm tội. Điều này đã tạo được sự chuyển biến tích cực về nhận thức, góp phần nâng cao chất lượng công tác điều tra, truy tố, xét xử các vụ án hình sự, hạn chế đáng kể các trường hợp oan, sai và bỏ lọt tội phạm... VKSND ngày càng khẳng định được vai trò, vị trí quan trọng trong quá trình giải quyết vụ án hình sự nói chung, các vụ án mua bán người nói riêng, từng bước củng cố niềm tin của Đảng, Nhà nước và nhân dân đối với ngành Kiểm sát nhân dân.

Để đáp ứng yêu cầu đấu tranh phòng, chống tội phạm nói chung, tội phạm mua bán người nói riêng, đáp ứng yêu cầu trong tình hình mới, thực hiện có hiệu quả các Nghị quyết của Quốc hội về công tác này, Viện trưởng VKSND tối cao đã ban hành Chỉ thị số 05/CT-VKSTC ngày 27/4/2020 về “Tăng cường trách nhiệm công tố trong giải quyết các vụ án hình sự, đáp ứng yêu cầu đấu tranh chống tội phạm” (gọi tắt là Chỉ thị số 05) nhằm nâng cao chất lượng, hiệu quả công tác xác minh tố giác tội phạm, khởi tố, điều tra, truy tố và xét xử các vụ án hình sự, bảo đảm việc truy cứu trách nhiệm hình sự đúng người, đúng tội, đúng pháp luật, hạn chế đến mức thấp nhất việc bỏ lọt tội phạm, kiên quyết không để xảy ra oan, sai.

Ngay sau khi ban hành, Chỉ thị số 05 đã được quán triệt, triển khai tới các Kiểm sát viên, Điều tra viên trong toàn ngành Kiểm sát nhân dân để thống nhất nhận thức về sự cần thiết và ý nghĩa của việc tăng cường trách nhiệm công tố trong giải quyết các vụ án hình sự. Khi xây dựng kế hoạch công tác năm, VKSND các cấp phải xác định nội dung tăng cường trách nhiệm công tố trong giải quyết các vụ án

² Khởi tố 09 vụ/18 bị can, truy tố 07 vụ/17 bị can và xét xử 06 vụ/15 bị cáo.

³ Khởi tố 08 vụ/13 bị can, truy tố 06 vụ/11 bị can và xét xử 06 vụ/11 bị cáo.

⁴ Khởi tố 44 vụ/89 bị can, truy tố 18 vụ/33 bị can và xét xử 17 vụ/32 bị cáo.

⁵ Khởi tố 197 vụ/331 bị can, truy tố 154 vụ/234 bị can và xét xử 152 vụ/239 bị cáo.

hành sự là nhiệm vụ trọng tâm, là khâu đột phá và nghiêm túc triển khai thực hiện. Nhiều Viện kiểm sát địa phương đã chủ động phối hợp với các cơ quan tiến hành tố tụng cùng cấp xây dựng Quy chế phối hợp trong quá trình xác minh tố giác, tin báo tội phạm, khởi tố điều tra, truy tố các vụ án hình sự nhằm đấu tranh với các loại tội phạm, bảo đảm thực chất, hiệu quả.

Tuy nhiên, bên cạnh những kết quả đã đạt được, trong công tác này ở một số Viện kiểm sát vẫn còn tồn tại, thiếu sót, đó là: Hoạt động kiểm sát việc tiếp nhận, giải quyết tố giác, tin báo về tội phạm mua bán người còn nhiều hạn chế, chưa thực hiện tốt quyền công tố trong giai đoạn này; vẫn còn tình trạng xác minh tố giác, tin báo bị kéo dài, quá thời hạn giải quyết, dẫn đến số vụ việc giải quyết tố giác, tin báo tội phạm và kiến nghị khởi tố tạm đình chỉ còn cao; Kiểm sát viên còn thụ động, không giám sát chặt chẽ hoạt động của Điều tra viên, dẫn đến nguy cơ bỏ lọt tội phạm và người phạm tội. Lãnh đạo một số đơn vị Viện kiểm sát chưa thực hiện tốt việc chỉ đạo Kiểm sát viên thực hành quyền công tố nên số vụ án phải trả hồ sơ yêu cầu điều tra bổ sung với lý do thiếu chứng cứ quan trọng còn cao (như chưa xác định được hành vi mua bán người; vị trí, vai trò của người thực hiện tội phạm trong các vụ án có đồng phạm, tính có tổ chức; động cơ gây án của bị can; căn cứ quy kết trách nhiệm hình sự của bị can; chưa thu giữ được vật chứng quan trọng của vụ án...).

Nguyên nhân dẫn đến những tồn tại nêu trên là: Còn một số chế định pháp luật áp dụng chế tài tùy nghi, trong đó có các quy định về hành vi cấu thành tội phạm mua bán người nhưng việc giải thích, hướng dẫn pháp luật chưa kịp thời dẫn đến nhận thức, áp dụng pháp luật không

thống nhất. Ở một số địa phương, lãnh đạo Cơ quan điều tra chưa quan tâm đúng mức công tác chỉ đạo xác minh tố giác, tin báo tội phạm và kiến nghị khởi tố, công tác khởi tố, điều tra các vụ án mua bán người; một số Điều tra viên, cán bộ điều tra chưa làm hết trách nhiệm được giao, chưa phối hợp chặt chẽ với Kiểm sát viên. Điều kiện cơ sở vật chất trang thiết bị, kinh phí phục vụ bảo đảm tăng cường công tố trong hoạt động điều tra, gắn công tố với hoạt động điều tra còn hạn chế; chế độ, chính sách tiền lương, khen thưởng, chính sách đãi ngộ đối với đội ngũ Kiểm sát viên, Điều tra viên chưa phù hợp, chưa tương xứng với khó khăn, phức tạp của công tác thực hành quyền công tố, kiểm sát điều tra các vụ án hình sự. Một số lãnh đạo Viện kiểm sát địa phương chưa nêu cao trách nhiệm người đứng đầu, chưa quan tâm đúng mức đến công tác này; chưa thực sự đổi mới nâng cao chất lượng công tác quản lý, chỉ đạo, điều hành; mối quan hệ phối hợp với Cơ quan điều tra, đôi lúc còn thiếu chặt chẽ, mang tính hình thức. Vẫn còn tình trạng nể nang, né tránh, ngại va chạm. Khi phát hiện Cơ quan điều tra, Điều tra viên có vi phạm, thiếu sót đã không kiên quyết kiến nghị yêu cầu khắc phục, thậm chí còn bao che, bỏ qua không xử lý. Một số Kiểm sát viên ý thức trách nhiệm chưa cao, còn thụ động, phụ thuộc vào Điều tra viên trong giải quyết án.

Trên cơ sở đánh giá những kết quả đạt được, phân tích làm rõ những tồn tại, thiếu sót và nguyên nhân để qua đó nâng cao và thực hiện hiệu quả hơn nữa công tác này trong thời gian tới, cần có một số giải pháp cụ thể như sau:

Thứ nhất, VKSND các cấp phải tăng cường phối hợp chặt chẽ hơn, gắn chặt với Cơ quan điều tra trong quá trình thực

hành quyền công tố, kiểm sát việc tiếp nhận, giải quyết tố giác, tin báo tội phạm và kiến nghị khởi tố trong khởi tố, điều tra, truy tố các vụ án hình sự mua bán người. Trong quá trình giải quyết, nếu có khó khăn vướng mắc thì cần kịp thời phối hợp thống nhất giải quyết ngay, đảm bảo đúng pháp luật, không để xảy ra oan sai hoặc bỏ lọt tội phạm.

Thứ hai, Lãnh đạo Viện kiểm sát các cấp, thủ trưởng đơn vị thực hành quyền công tố, kiểm sát điều tra các vụ án trật tự xã hội thuộc VKSND tối cao cần nâng cao trách nhiệm người đứng đầu. Thực hiện đổi mới nâng cao chất lượng công tác chỉ đạo điều hành thực hiện tốt chế độ, quy trình duyệt án, báo cáo án bảo đảm cơ chế giám sát chặt chẽ; phải thận trọng hơn, kiên quyết hơn trong việc xét phê chuẩn, ban hành các quyết định tố tụng; tăng cường công tác giáo dục chính trị tư tưởng, phẩm chất đạo đức, bản lĩnh và lương tâm nghề nghiệp cho đội ngũ Kiểm sát viên, công chức trong ngành. Quan tâm đúng mức và thực hiện có hiệu quả công tác thanh tra, kiểm tra bảo đảm liêm chính, công khai, minh bạch để phòng ngừa có hiệu quả tham nhũng, tiêu cực trong quá trình thực hành quyền công tố, kiểm sát việc xác minh tố giác, tin báo tội phạm, khởi tố, điều tra, truy tố và xét xử các vụ án hình sự.

Thứ ba, Kiểm sát viên Viện kiểm sát các cấp phải thường xuyên đổi mới phương pháp thực hành quyền công tố và kiểm sát điều tra các vụ án hình sự, trong đó có các vụ án mua bán người để đảm bảo thực hành quyền công tố sớm và chặt chẽ ngay từ khi xác minh tố giác, tin báo tội phạm và trong suốt quá trình khởi tố, điều tra, truy tố, xét xử sơ thẩm vụ án. Phải nắm chắc đặc điểm hình sự, tính đặc thù của loại tội phạm mua bán người, các dạng

hành vi phạm tội, dấu hiệu pháp lý của loại tội phạm này; nắm chắc phương thức, thủ đoạn thực hiện tội phạm và che giấu hành vi phạm tội mua bán người, từ đó đề ra các phương pháp thực hành quyền công tố, kiểm sát việc giải quyết các vụ án mua bán người đạt hiệu quả.

Trong giai đoạn xác minh tố giác, tin báo tội phạm và kiến nghị khởi tố các vụ án mua bán người, Kiểm sát viên phải phối hợp chặt chẽ với Điều tra viên thực hiện kiểm sát chặt chẽ tố giác, tin báo về tội phạm và kiến nghị khởi tố do Cơ quan điều tra thụ lý, giải quyết. Nâng cao trách nhiệm trong việc nghiên cứu xét, phê chuẩn áp dụng các biện pháp ngăn chặn, các biện pháp cưỡng chế, phải chủ động đề ra các yêu cầu xác minh để làm rõ sự việc, kiên quyết yêu cầu hoặc đề nghị lãnh đạo Viện kiểm sát ra quyết định huỷ bỏ các quyết định khởi tố vụ án hình sự không đúng pháp luật của Cơ quan điều tra. Khi phát hiện vi phạm pháp luật nghiêm trọng hoặc có dấu hiệu bỏ lọt tội phạm, phải khẩn trương báo cáo lãnh đạo Viện kiểm sát để tiến hành trực tiếp xác minh tố giác theo quy định tại khoản 3 Điều 145 Bộ luật tố tụng hình sự năm 2015.

Trong giai đoạn khởi tố, điều tra vụ án, Kiểm sát viên phải nắm chắc tiến độ điều tra vụ án, chủ động đề ra yêu cầu điều tra chính xác để hỗ trợ Điều tra viên thu thập chứng cứ làm rõ hành vi phạm tội mua bán người; thận trọng khi đề xuất xét, phê chuẩn các lệnh, quyết định tố tụng. Trường hợp người bị bắt, người bị khởi tố không nhận tội, khai báo quanh co hoặc tài liệu, chứng cứ có mâu thuẫn, Kiểm sát viên phải trực tiếp lấy lời khai, hỏi cung bị can trước khi đề nghị lãnh đạo phê chuẩn, bảo đảm chống oan sai hoặc bỏ lọt tội phạm; thực hiện nghiêm và đầy đủ biện pháp

trực tiếp kiểm sát khi Điều tra viên tiến hành các hoạt động đối chất, nhận dạng, nhận biết giọng nói, thực nghiệm điều tra, khám xét trong quá trình điều tra các vụ án mua bán người. Kiểm sát chặt chẽ và tuân thủ nghiêm túc việc hỏi cung bị can, lấy lời khai có ghi âm hoặc ghi hình có âm thanh tại trụ sở Cơ quan điều tra, Viện kiểm sát các cấp và các cơ sở giam giữ; phải kiểm sát chặt chẽ việc ban hành các quyết định đình chỉ điều tra, tạm đình chỉ điều tra các vụ án mua bán người (miễn trách nhiệm hình sự hoặc do hành vi không cấu thành tội phạm), kiên quyết yêu cầu hoặc trực tiếp huỷ bỏ Quyết định đình chỉ không đúng pháp luật của Cơ quan điều tra.

Trong giai đoạn truy tố, Kiểm sát viên phải phúc tra lại các chứng cứ, tài liệu trong hồ sơ vụ án, đánh giá chính xác, khách quan cả chứng cứ buộc tội và chứng cứ gỡ tội. Trước khi quyết định việc truy tố, nếu cần thiết thì trực tiếp hỏi cung bị can, ghi lời khai người làm chứng, người bị hại, trực tiếp xem xét các dấu vết, vật chứng; nâng cao chất lượng bản Cáo trạng, bảo đảm việc truy tố bị can phải đúng người, đúng tội danh, đúng tính chất, mức độ hành vi phạm tội và đúng thời hạn luật định.

Trong giai đoạn xét xử sơ thẩm vụ án, Kiểm sát viên phải nâng cao chất lượng tranh tụng tại phiên tòa; phải nắm chắc nội dung của vụ án, các chứng cứ buộc tội và chứng cứ gỡ tội. Trong giai đoạn chuẩn bị xét xử, Kiểm sát viên phải chuẩn bị đề cương xét hỏi, thống kê các chứng cứ buộc tội, chứng cứ gỡ tội chi tiết, đầy đủ; phải dự kiến các vấn đề cần xét hỏi để làm rõ các tình tiết của vụ án; tính chất, mức độ hành vi phạm tội, các tình tiết tăng nặng, giảm nhẹ trách nhiệm hình sự đối với bị cáo phạm tội mua bán người. Phải chuẩn bị dự thảo luận tội; xây dựng

kế hoạch tranh luận, đối đáp tại phiên tòa. Nội dung luận tội phải sắc bén, có tính thuyết phục, sử dụng các chứng cứ quy kết hành vi phạm tội của bị cáo. Tại phiên tòa, Kiểm sát viên phải chủ động xét hỏi, tranh luận làm rõ các tình tiết của vụ án. Khi tranh luận, Kiểm sát viên cần lưu ý đưa ra những chứng cứ tài liệu chứng minh hành vi phạm tội của bị cáo và đồng phạm để lập luận, đối đáp đầy đủ các ý kiến của bị cáo, người bào chữa và những người tham gia tố tụng khác tại phiên tòa.

Thứ tư, VKSND tối cao cần phối hợp liên ngành tư pháp Trung ương ban hành các thông tư hướng dẫn áp dụng pháp luật để tạo điều kiện thuận lợi cho các cơ quan tố tụng thực hiện tốt hoạt động xác minh tố giác, tin báo tội phạm và kiến nghị khởi tố, thực hiện tốt hoạt động khởi tố, điều tra thu thập chứng cứ nhằm làm rõ sự thật vụ án mua bán người; tạo điều kiện cho Viện kiểm sát các cấp thực hiện có hiệu quả chủ trương tăng cường công tố trong giải quyết các vụ án hình sự mua bán người.

Thứ năm, quan tâm xây dựng tổ chức bộ máy, đội ngũ Kiểm sát viên, bảo đảm đủ biên chế, tạo điều kiện cho Viện kiểm sát các cấp tăng cường hoạt động công tố trong giải quyết các vụ án hình sự nói chung, các vụ án mua bán người nói riêng. Quan tâm đúng mức đến công tác đào tạo, đào tạo tại chỗ; tăng cường tổ chức các lớp tập huấn chuyên sâu về kỹ năng thực hành quyền công tố, kiểm sát giải quyết các vụ án mua bán người để từng bước nâng cao năng lực, trình độ nghiệp vụ cho Kiểm sát viên, công chức làm nhiệm vụ thực hành quyền công tố, kiểm sát việc giải quyết loại án này, đáp ứng yêu cầu cải cách tư pháp./.